

BIBLIOTEKA LUDOWA
POLSKA.

KRÓLOWIE POLSCY

Z

POPIERSIAMI

—
WYDANIE 2^e
—

H-P

J. FRANKEL.

WARSZAWA
KSIĘCARNIA LUXEMBURGSKA
16 ULICA DE TOURNON 16.

M. VIVIER DEL.

Z. H. B. 100.

OPRAWIONE
PRZEZ UCHODZCÓW POLSKICH
OŚRODKA P.C.K.
W HYÈRES-FRANCJA-1941

HP

390067 L

245884

BIBLIOTEKA LUDOWA
POLSKA.

KRÓLOWIE POLSCY

Z

POPIERSIAMI

WYDANIE 4^e

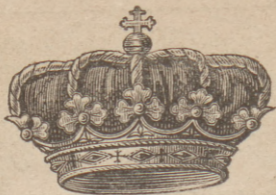

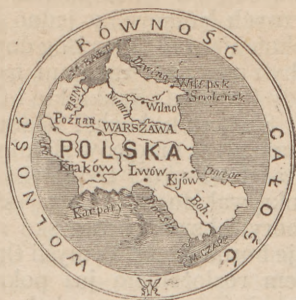
J. FRANKEL.

PARYZ
KSIĘCARNIA LUXEMBURGSKA
16 ULICA DE TOURNON 16.

MUVIERJES

ETHE RINGTON

WSTĘP.

Słowianie, jak każdy z narodów rolniczych, przez długie wieki i bardzo pomалу musieli zajmować ziemię, na której dziś mieszkają. Ich *uroczyśka*, to jest, skibą oborana gmina i *horodyszczka*, okopy obronne gdzie w niebezpieczeństwie z całym chronili się dobytkiem, rozciągały się z jednej strony z po za Elby aż po za Dniepr, a z drugiej od Fińskiej zatoki po za góry Bałkańskie i po morze Adryatyckie.

Gościnni, poczciwi, czyści w obyczajach i mądrzy nawet w swem gminnem i ro-

dzinnem życia, istnieli długo bez związków wewnętrznych łączących w jedno państwo różne pokolenia, i dla tego Bóg dopuścił że deptani byli a nieraz i zmiotani na chwilę przez rody Uralskie, Kaukazkie i Germańskie; ale Słowianin kochał nadewszystko wybraną mu przez praojców ziemię; po burzach wracał z lasów i trzęsawisk w których się ukrywał, do dawnej swej skiby, i na nowo oborywał swoje uroczysko i naprawiał swoje horodyszcze. W myśli Opatrzności, samem rozłożeniem już pokrewnych sobie pokoleń, zakreślone były granice przyszłego potężnego państwa Polskiego: bo Polanin z nad Gopła osadził brzegi dolnego, a Lechicki Radymiczanie brzegi Dniepru górnego. Trzeba było, aby się pierwszy gdzieś utworzył związek, któryby rósł, wzmagął się, potem dawnych odszukał braci; wyswobodził ich i obdzielił światłem cywilizacji, a w końcu i wolnością, której sam używał i używać jeszcze z nimi razem będzie.

Ten związek powstał między czynniejszymi i bardziej przedsiębiorczymi pokoleniami, po obu stronach Warty między Wisłą a Odrą i w lat kilkanaście po Karolu wielkim, którego moc i potęga pewny wpływ na Słowianach uczyniła, został wyniesiony po wy-

gaśnięciu Popielów, na tron polski Piast bartnik i kołodziej, który prawdziwie historyczną i narodową rozpoczyna dynastję (860). Syn jego Ziemowit zmarły w 891, wnuk Leszek w 921 i prawnuk Ziemomysł w 962 nastąpili po nim. Przyszła wreszcie pora na Polskę przyjąć światłowiary chrześcijańskiej. Przesztano ciała naszych królów palić na stosach, proch z ich kości zsypywać w popielnice i grzebać pod niezmiernemi kopcami; ale zaczęto ich zwłoki chować po kościołach w kamiennych grobowcach, na których stały ich wizerunki; ich popiersia jako monarchów cywilizowanego świata, odbijane były na monetach, dla tego też i nam, zacząwszy od Mieczysława, łatwiej jest już podać czytelnikom rysy ich twarzy zachowane potomnej pamięci.

W tym to prawie czasie, kiedy Piastowie pełną prac i trudów tworzyli dynastję, część druga przyszłej przeznaczonej Polski, leżącej na stoku rzek do Czarnego morza spływających, nim prawdziwe państwo uchowa się i wzmocni, dostała się obcemu rodowi Skandynawskich Waregów; ale Bóg im nie dozwolił tam nigdzie trwałego założyć ogniska, bo ziemia ta innej myśli, innemu duchowi przeznaczoną była, i to ognisko swoje, musieli owe Waregi na fińskich zie-

miach zakładać, a Polska po wiekach, bez żadnego podboju i wojny do dawnej swej słowiańskiej wróciła własności; dla tego tych rozdrobnionych i kłócących się władców na cudzej ziemi, w szereg naszych monarchów liczyć nie będziemy.

MIECZYŚLAW I.

od 962 do 992.

Syn Ziemomysła, przez małżeństwo z Dąbrówką wszedł w bliższe stosunki z Czechami i Cesarstwem i przyjął religję chrześcijańską. Za jego czasów założone zostało biskupstwo poznańskie czyli polskie, archidiecezji Magdeburgskiej poddane. W 965 ochrzczony z całym narodem, uznał się lennikiem Cesarstwa. Starał on się pobratymców Słowian po za Odrą, pod swoje skupić berło, ale wysilenia jego były daremne. Umarł dzieląc między synów swoje posiadłości.

Żony : 1. Dąbrówka księżniczka Czeska, matka Bolesława i Władysława.

2. Oda córka margrabi Miśnji; synowie jej : Mieszko, Świętopełk i Bolesław, mnich pod imieniem Lamberta.

BOLESŁAW I WIELKI, (Chrobrym
nazwany.)

od 992 do 1025.

Wypędził braci z dzielnic nadanych im przez ojca. Waleczny, czynny, rządny i przebiegły, zdobył na Czechach Chrobację wraz z Krakowem i Morawję, ale w samejże Pradze panowania utrzymać nie mógł; przyłączył Śląsk, Luzację, część Miśnji, wiele zamków nad Bugiem, Kaszubskie Pomorze i Prusy, aż po rzekę Osę. A chociaż u ujścia Suły wbił słup żelazny, jak na innych państwa granicach, skończył wyprawę ruską, tylko zabranie skarbów z Kijowa.

Wykupił ciało świętego Wojciecha, na apostołstwie od Prusaków umęczonego, i

złożył w Gnieźnie, dokąd przybył dla uczczenia tych relikwji cesarz Otton III, który wspaniale przyjęty, zawarł z nim przyjaźń i przyznał mu tytuł królewski. Bolesławowi nie przeszkadzało to do prowadzenia wojny z jego następcami: Henrykiem II i Konradem II.

Ustanowił archidiecezję Gnieźnieńską, której poddał nowoutworzone biskupstwa: Krakowskie, Wrocławskie, Kołobrzeskie oraz dawniejsze Poznańskie i Lubuskie. Klasztory benedyktyńskie, prawie jedyne na ówczas ogniska oświaty, były zakładane przez niego.

Urządził rycerstwo i obronę kraju, dzieląc go na powiaty i w każdym budując zamki, w których poosadzał kasztelanów z obowiązkiem strzeżenia porządku, sądzenia sporów i pobierania podatków.

Wielkość ta, zaledwie do chrześcijaństwa nawróconego narodu, objawiła mu czem być może, i rozległa się po dziejach jego echem uderzonego szczerbca królewskiego o złotą bramę Kijowa.

Żony: 1. Humilda, z którą się rozwiódł, córka Margrabii Miśnii.

2. Judyta Węgierka, syn Bezbraim.

3. Kunilda Słowianka, syn Mieczysław II.

4. Odda, córka Margrabi Miśniji.

Syn Otton, nie wiadomo z jakiego małżeństwa.

MIECZYSLAW II.

od 1025 do 1034.

Nie miał ani woli silnej, ani zdolności ojca. Utracił Morawję, dozwoilił bezkarnie Rusinom płądrować po Mazowszu i zabierać zamki nad Bugiem; poskromił jednak buntujących się Pomorzan. Założył biskupstwo Kujawskie.

Żona Ryksa, po matce wnuczka cesarza Ottona II, syn Kazimierz.

BEZRZĄD.

od 1034 do 1040.

Po jego śmierci wielki bezrząd i wielkie nastąpiły bezprawia. Czechy pod Brzetysławem niszczyli Polskę, spalili i złupili Gniezno. Wśród tych nieszczęść, obcego najazdu,

pogańskiej reakcji i powszechnego nieposłuszeństwa, Ryksa z małoletnim swym synem, zabrawszy korony i skarby, uciekła do Niemiec.

Energja duchowieństwa ocaliła Polskę; wyrobiło ono klątwę u Papieża na Brzysława, którego Henryk III cesarz zmusił do oddania znacznej części łupieży.

KAZIMIERZ I.

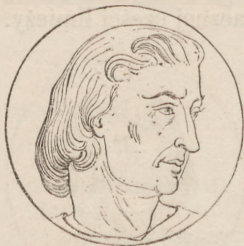
od 1040 do 1058.

Upamiętana Polska w roku 1040, wezwała napowrót Kazimierza, który królem się koronował, i na nowo dawny porządek wprowadził. Wypędził Masława przywłaszczyciela Mazowsza, a ten przez Prusaków, dawnych swych sprzymierzeńców, powieszonym został. Używał król stałej

przyjaźni cesarza Henryka III, którego posiłkował w wojnie węgierskiej.

Zasłużył na imię Restauratora Polski, i umarł opłakiwany przez naród.

Żona Marja Dobrogniewa, córka Jarosława księcia ruskiego, (Nestor powiada Włodzimierza) dwóch synów : Bolesław i Władysław Herman.

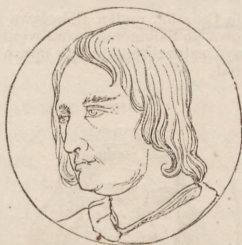

BOLESŁAW II, (Śmiały albo Szczodry.)
od 1058 do 1080.

Poszedł w ślady pradziada, w wyprawach swych wojennych, biorąc stronę różnych pretendentów, których w Węgrzech i na Rusi osadzał. Uskromił Czechów i Pomorzan. Długim pobytem w Kijowie stał się powodem wielkiego w Polsce nierządu. Tajemnie opuszczany od rycerstwa, musiał powracać do kraju i mścił się straszliwie za nieposłuszeństwo. Upominany od Stani-

sława biskupa Krakowskiego, zamordował go okrutnie i popadł pod klątwę papieżką. Dęczony zgryzotami, i widząc że powszechną budzi ohydę w narodzie, opuścił kraj i jak powiadają, w ciężkiej pokucie umarł w Ossjaku w klasztorze r. 1087.

Żona Wiesława księżniczka ruska; syn Mieczysław, który otruty, młodo zeszedł ze świata.

WŁADYSŁAW HERMAN.

od 1080 do 1102.

Pan słabego serca, objął rządy po opuszczeniu kraju przez brata. Płacił Czechom daninę za posiadanie Wrocławia, od której poprzednik jego Polskę był uwolnił. Z Pomorzanami uporną prowadził wojnę, ale sam do boju nie stawał, tylko się wyręczał Sieciechem, który jest w historii polskiej pierwszym przykładem magnata; musiał

jednakże się z nim rozstać, czyniąc zadosyć woli zbuntowanych synów, między których jeszcze przed śmiercią królestwo podzielił.

Mimo namów cesarza Henryka IV, wojującego naówczas z papieżami, tytułu królewskiego zaniechał, nie śmiejąc stać się nieposłusznym stolicy apostolskiej, odmawiającej mu tego tytułu.

Żony : 1. Judyta Czeszka, matka Bolesława III.

2. Judyta wdowa po Salomonie królu węgierskim.

Zbigniew syn naturalny, którego uprawnił i do dziedzictwa przypuścił.

BOLESŁAW III (Krzywousty.)

od 1102 do 1139.

Z początku dzielił panowanie ze Zbigniewem, ale odkrywszy przeciw sobie knowane spiski brata, ograniczył posiadłości jego do samego Mazowsza; w końcu za nieusta-

jącą zdradę, zebrawszy sąd na niego, śmiercią ukarać go musiał. Podbiwszy Pomorze aż po za Odrę, przywiódł je do chrześcijaństwa z pomocą św. Ottona. Uskromiwszy prócz tego Wilków i Lutyków, zhołdowawszy wyspę Rugiję, był to ostatni z królów chcących związać zresztą słowiańszczyzny niszczonych i niemczonych braci zaodrzańskich. Posiłkował króla Kolomana węgierskiego przeciw Henrykowi V; tem ściągnął na siebie gniew cesarza i wojnę, sławną obroną Głogowy i klęską Niemców na psiem polu pod Wrocławiem. Zdradą Rusinów posiłkujących go, porażony w Węgrzech, dalszych wojen zaprzestał. Wielki to król, który taką miłością ojczyzny potrafił natchnąć Marcina Galla, historyka swojego.

Umierając podzielił kraj między synów, przywiązawszy pierwszeństwo i zwierzchność do Krakowa.

Żony: 1. Zbiława księżniczka ruska, syn Władysław, któremu oddał Kraków, Szląsk, Pomorze i ziemię Łęczycką.
2. Salomea z Bergen, synowie: Bolesław, posiadający Mazowsze, Kujawy z ziemiami Dobrzyńską i Chełmińską; Mieczysław, który otrzymał całą Wielkopolskę; Henryk książę na Sandomierzu i Lublinie i Kazimierz najmłodszy, który od ojca żadnego nie otrzymał uposażenia.

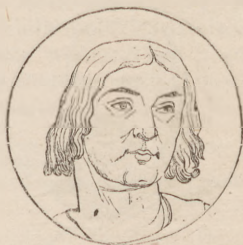

WŁADYSŁAW II.

od 1139 do 1148.

Za namową żony swej Niemki, chciał wyzuć braci z dzielnic naznaczonych im przez ojca, lecz duchowieństwo i panowie wzięli książąt obronę. Władysław z pomocą Rusi obległ ich w Poznaniu, ale pobity na głowę, musiał uciekać do Niemiec. Konrad III, wuj jego żony, zajęty wyprawą na krucjatę, nie mógł mu dać pomocy; wyrobił tylko na Polaków klątwę u Papieża, której duchowieństwo nasze, jako rzuconej w obcych widokach politycznych, nie przyjęło wcale. Władysław umarł na wygnaniu 1159 r.

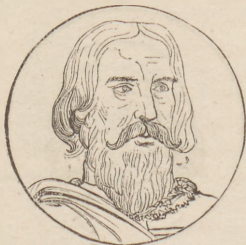
Żona Agnieszka, córka margrabi austrijskiego; synowie którzy później Szląsk otrzymali: Bolesław Wysoki pan na Wrocławiu, Konrad Laskonogi na Głogowie i Mieczysław na Opolu.

BOLESŁAW IV, (Kędzierzawy.)
od 1148 do 1173.

Ciężko upokorzony przez Fryderyka Rudobrodego, musiał poniżający z tym cesarzem zawrzeć traktat w Krysgowie; lecz Polska nie przyjęła go, jako wymuszonego przemocą. Oddał on Szląsk synom Władysława II. Uczynił dwie wyprawy do Prus, z których pierwsza skończyła się złożoną przez pogaństwo daniną, a druga klęską chrześcijan, gdzie zginął Henryk książę Sandomierski i Lubelski, a którego dzielnica dostała się najmłodszemu z braci Kazimierzowi.

Żony: 1. Anastazja księżniczka ruska, syn Leszek książę Mazowiecki zmarły bezpotomnie.
2. Helena, również Rusinka.

MIECZYŚLAW III, (Stary.)

Od 1173 do 1177 — wypędzony.
w 1190, zajął Kraków na chwilę.
Od 1200 do 1201 — wygnany po raz trzeci.
W 1202 przywołany, umarł w tym roku.

Mieczysław był rządnym i zdolnym, ale chciał w Polsce obcy wprowadzić porządek i przyjść do samowładztwa. Nauczony doświadczeniem Władysława, myślał że dopnie tego zręcznością, czego tamten się nie zdołał. Osłaniał lud wiejski i żydów, ale często przetapiał monetę i postanowił wielu w kraju urzędników, którzy największych zdzierstw się dopuszczali. Na czele nieukontentowanych, którzy go pozbawili Krakowa a z nim razem i pierwszeństwa w kraju, stanął biskup Gedeon. Mieczysław ujęty wspaniałością brata Kazimierza, powołanego na jego miejsce, szczerze się z nim

pogodził i aż do śmierci jego poprzestawał na swej Wielkopolskiej dzielnicy, lecz dwa razy jeszcze wdzierał się potem na tron, z krzywdą małoletniego synowca.

Żony : 1. Elżbieta węgierska, synowie : Otton i Stefan, zmarli przed ojcem.

2. Eudoksja księżniczka ruska : synowie : Bolesław, Miecysław i Władysław Laskonogi.

3. Adelajda z Loewen, matka kilku córek.

KAZIMIERZ II, (Sprawiedliwy.)

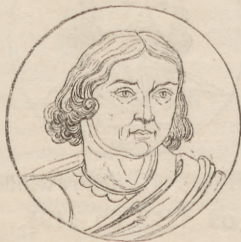
od 1177 do 1194.

Wspaniałomyślny był to monarcha i według serca narodu. Szczęśliwie prowadził wojny z Prusakami i Jadźwingami, których stolicę Drohiczyn zdobył i zniszczył. Oderwane od wielkopolskiej dzielnicy Pomorze urządził, dając Bogusławowi część nadodrzańską, a Gdańską Samborowi; osadzał książąt na Rusi Czerwonej, z której Węgrów wypierał

i zrobił na Śpiżu z tymi ostatnimi traktat, mocą którego Karpaty miały być między dwoma narodami granicą, niegwałconą nigdy pod kościelną kłatwą.

Największym wypadkiem tego panowania, był zjazd w Łęczycy duchowieństwa i możnych, na wzór synodów odbyty i przez papieża Aleksandra III zatwierdzony, a który dał początek Senatowi polskiemu.

Żona Helena księżniczka ruska, matka Leszka Białego, który po nim nastąpił i Konrada księcia Mazowieckiego.

LESZEK (Biały.)

od 1194 do 1227.

Mimo bulli papieżkiej, zaprzeczał mu panowania Mieczysław Stary. Bitwa krwawa nad Mozgawą nie rostrzygnęła, ale intrygi Mieczysława, wytargowały na matce

małoletniego księcia, ustąpienie Krakowa, gdzie nie długo przywłaszczyciel mógł się utrzymać; a który chociaż i w 1201 na nowo do niego powrócił, śmiercią jednakże zaskoczony został.

WŁADYSŁAW III (Laskonogi).
od 1203 do 1206.

Powołany został przez Panów na objęcie Krakowa, jako syn Mieczysława III, gdy Leszek Biały nie chciał przyjąć podawanego mu przez zazdrośnych możnowładców warunku, aby oddalił od siebie opiekuna swojego i przyjaciela Gaworka.

Leszek zostający przy księstwie Sandomierskiem zwrócił wszystkich oczy na siebie odniesionem zwycięstwem pod Zawichostem nad niewdzięcznym Romanem,

który bronią polską osadzony na Haliczu, targnął się na Polskę.

Leszek wezwany zostaje przez panów na nowo, a szlachetny Władysław dobrowolnie mu ustępuje panowania i wraca do ojczystej dzielnicy wielkopolskiej.

Reszta panowania Leszka Białego, zakłopotana była nieustającymi sprawami na Rusi, kłótnią książąt i coraz bardziej rosnącym zuchwalstwem możnych. Zwołał on zjazd do Gonzawy, chcąc wszelkie niesnaski uspokoić, lecz napadnięty tam w kąpielu znienacka przez Świętopełka, przywłasczyciela Gdańskiego Pomorza, został zabity.

Żona Grzymisława ruska księżniczka, syn Bolesław, który po nim nastąpił.

BOLESŁAW V, (Wtsydliwy.)

od 1227 do 1279.

Stryj jego Konrad Mazowiecki i Henryk

książe Wrocławski, spierali się orężem o opiekę nad małoletnim królem. Uwolnił się od nich wreszcie Bolesław, wszedłszy w przymierze z Belą IV węgierskim, którego córkę pojął za żonę.

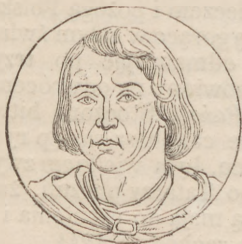
Straszna nawała Tatarska przeraziła Europę; nowy ten nieprzyjaciel opanował Ruś, zniszczył mieczem i pożogą Polskę i Węgry. Mod'ono się gorąco w całym świecie chrześcijańskim, odmawiając po trzy razy na dzień ustanowiony na odwrócenie tej klęski *Anioł Pański*. Stoczona bitwa pod Lignicą, gdzie cały nasz zastęp rycerski został na placu, była wielkiem zwycięstwem w duchu, bo Tatarzy poczuli, że z wielką siłą moralną mają do czynienia i nie poszli już dalej na zachód — 1241.

Bolesław schronił się do Węgier przed tą nawałą. Zaraz po ustąpieniu Tatarów, Bolesław Łysy Lignicki, a potem Konrad Mazowiecki ubiegli Kraków, lecz Polacy przywołali napowrót Bolesława z Węgier.

Za jego czasów Konrad Mazowiecki nie mogąc się oprzeć pruskim napadom, wezwał zakon niemiecki Krzyżaków, oddając mu ziemię Chełmińską, i nieobrachowane tem na przyszłość dla Polski nieszczęścia zgotował. Bolesław szczęśliwie wojował z Rusią i tępił Jadźwingów, ale drugiej na-

wale tatarskiej 1262 r., jak i pierwszej, oprzeć się nie mógł, i z kraju po raz drugi uchodził. Kopalnie soli odkryte zostały za niego roku 1251, najpierw w Bochni a potem w Wieliczce.

Żona święta Kunegunda królowna węgierska. Potomstwa Bolesław nie miał żadnego.

LESZEK (Czarny.)

od 1279 do 1289.

Wnuk Konrada Mazowieckiego a syn Kazimierza, Leszek książę Sieradzki, powołany został do tronu. Z obyczajów i ubioru miły miastom zaludnionym przez Niemców, toczyć musiał wojnę z Konradem II Mazowieckim, i kłócić się z panami szczególnie z biskupem Pawłem z Przemankowa, który przez nienawiść ku niemu, podszezuwał dzicz litewską na Polskę.

Uwięzionego prałata na usilne staranie duchowieństwa wypuścić musiał na wolność. Doniszczył on resztę Jadźwingów, a choć Leszek był niepospolitym wojownikiem, trzeciemu napadowi Tatarów w 1287 r. nie mógł skutecznego stawić oporu.

Żona Gryfina, księżniczka ruska, z której nie miał potomstwa.

HENRYK (Probus).
od 1289 do 1290.

Według praw ustalonych za Kazimierza II tron należał się Władysławowi Łokietkowi, młodszemu bratu Leszka Czarnego, księciu na Brześciu Kujawskim. Lecz Paweł z Przemankowa niechętny tej linii, zebrał szlachtę w Sandomierzu i ofiarował koronę Bolesławowi księciu Płockiemu, którego bojąc się mieszczenie Niemieccy w Krakowie,

wezwali Henryka księcia Wrocławskiego i oddali mu stolicę. Lecz Henryk umarł wkrótce zapisując to dziedzictwo Przemysławowi księciu Poznańskiemu.

Zmarł bezpotomnie.

PRZEMYSŁAW

od 1293 do 1296.

Wielki wtedy w Polsce panował nieład ; aby temu zaradzić, Przemysław książę Wielkopolski w Gnieźnie koronować się kazał, dnia 26 Czerwca 1293 r., przyjąwszy namaszczenie od arcybiskupa, w przytomności biskupów : Krakowskiego, Wrocławskiego, Kujawskiego i Poznańskiego ; lecz już następnego roku, dnia 6 Lutego,

zabity został w Rogoźnie przez margrabiów Brandeburskich, Jana i Ottona, lękających się wzrostu Polski, a tem samem utraty przywłaszczonych sobie ziem podczas podziałów i podczas kłótni między sobą książąt z linii wielkopolskich Piastów.

Żony : 1. Ludgarda, sławna w pieśniach ludu, księżniczka słowiańska z za Odry, uduszona w Poznaniu w 1283 r.
2. Ryksa córka króla szwedzkiego, a matka Ryksy Elżbiety, zaślubionej Wacławowi czeskiemu.

Po śmierci Przemysława, objął wprawdzie panowanie Władysław Łokietek, ale płocho, niedbały i nierządny, stracił miłość i szacunek poddanych i po trzech latach opuszczony od wszystkich, musiał i sam kraj opuścić; dla tego wolemy o nim mówić, jako o królu, kiedy wróci z duszą podniesioną pokutą i tułactwem, jako o monarsze odnowicielu Polski i założycielu przyszłej jej potęgi. Zwrócił on swe kroki do Rzymu, na pierwszy jubileusz stuletni ogłoszony przez papieża Bonifacego VIII, w r. 1300.

WACŁAW (Król Czeski).
od 1300 do 1305.

Gryfina wdowa po Leszku czarnym zmyśliła testament, jakoby mąż jej z którym w gorszącej żyła niezgodzie, zapisał jej księstwo Krakowskie i wszystko co w Polsce posiadał, i ustąpiła praw tych mniemanych Wacławowi Królowi Czeskiemu. Choć wszyscy współcześni z tego testamentu szydzili, nie przeszkadzało to Wacławowi zająć wiele miejsc obronnych w Polsce, a po ustąpieniu z kraju Władysława koronować się w Gnieźnie.

Odtąd przez czas jakiś Królowie Czescy nosili tytuł Królów Polskich, co im służyło do sprzedawania różnych ziem Krzyżakom, którym lada szpargał wystarczał do zasła-

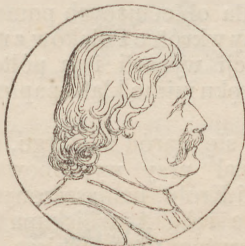
niania się w Rzymie i prowadzenia długiego procesu, a tymczasem trzymania co zabrali gwałtem.

Wacław przez swych gubernatorów obcych krajowi ujął silną ręką Polskę; odzyskał Lublin z rąk Rusinów i wprowadził Czeskie do kraju pieniądze i sposób liczenia na kopy groszy Pragskich.

Był to pan, choć Słowianin z rodu, mocno zniemczony, lubiący okazałość, przytem próżny i przesądny, a dziwnie jednak szczęśliwy, bo prócz Czech i Polski, Węgrzy oddali mu swoją koronę.

Żony: 1. Judyta córka cesarza Rudolfa, syn zaś Wacław III następca jego.

2. Ryksa, córka Króla Przemysława, którą pojął dla ustalenia mniemanych praw swych do Polski.

WŁADYSŁAW (Łokietek).
od 1305 do 1333.

Po kilkoletniem tułactwie wrócił do kra-

ju i zaczął partyzancką wojną walczyć z Czechami. Wiadomość o śmierci Wacława II a potem o morderstwie Wacława III ostatniego z Przemyśławowiczów, który idąc do Polski z wojskiem w drodze przez Niemców zdradliwie został zabity, umocniły cokolwiek Władysława, ale Wielkopoleanie wezwali jeszcze Henryka Głogowskiego, książęta zaś Szląscy i Mazowieccy uznali Królem Polskim Jana Czeskiego; Szwencowie wydali Brandeburczykowi Pomorze Kaszubskie i sam Kraków buntował się wraz z swym biskupem Muskatą; prócz tego Litwa często przebywała Wisłę i straszliwie rabowała Polskę.

Cheąc obronić Pomorze, załoga Gdańska wpuściła obiecujących pomoc Krzyżaków, którzy wkrótce Polaków z miasta i całej prowincji wyparli i ją półtora wieku w swoim ręku mimo klątw papieżskich trzymali.

Obudził się naród z letargu, skupił swe siły i stanął przy wyprobowanym nieszczęściami Królu, namaszczonego w 1319 w Krakowie ręką Arcybiskupa Gnieźnieńskiego. Krzyżacy straszniejsze od dziczy puściwszy zagony aż po za Sieradź, zniszczyli Wielkopolskę, nie przebaczając kościołom i klasztorom, aż wreszcie pode-

szły w wieku Łokietek uskromił ich w bitwie pod Płowcami. Żeniąc syna z księżniczką Litewską, zabezpieczył się od napa-
dów z tej strony i umarł zostawiając kraj
choć jeszcze zagrożony, ale już nowym za-
silony duchem.

Żona: Jadwiga księżniczka Kaliska; syn Kazimierz i
córki: Elżbieta za królem węgierskim Karolem Robertem
z domu Andegaweńskiego i Małgorzata za Bernardem księ-
ciem Szląskim na Świdnicy.

KAZIMIERZ III (wielki).
od 1333 do 1370.

Jedyny Król, któremu naród przyznał
tytuł wielkiego, mimo tego że nie był ani
bitnym, ani przebiegłości politycznej nie
posiadał, jak się to okazuje ze stosunków
jego z Czechami i Węgrami, którzy przyja-
źni jego dla siebie bezustannie nadużywali.

W brew zostawionym poleceniom Ojca, woli szlachty, miast, narodu a nawet i papieża, szukał z Krzyżakami pokoju i zawarł go w Kaliszu 1343r. odzyskawszy tylko Kujawy i ziemię Dobrzyńską, a od Czechów ziemię Wschowską i małą część Szląska, oraz zrzeczenie się ich zwierzchności nad Mazowszem.

Poczuł on pierwszy, że na ścieraniu się z Germanizmem nie Polska nie zyska tą razą, że do mierzenia się z nim nie ma jeszcze sił dostatecznych, ale że znajdzie je na wschodzie i że tam, szczególnie ku Rusi całą jej politykę obrócić należy.

Zniósł odnoszenie się miast będących na prawie niemieckiem z apelacją do Magdeburgai Hali, stanowiąc dla nich trybunały w kraju. W 1347r. w Wiślicy pogodził prawa prowincjonalne i uczynił je obowiązującymi dla całej Polski. Zyskał sobie nieśmiertelną pamięć czynną i gorliwą opieką ludu wiejskiego, a szydłszy tytuł: Król chłopów, którym go poniżyć myślano, został najpiękniejszym wieńcem jego chwały.

Wiele miast, kościołów i zamków zbudował i mówiono o nim, że otrzymał w dziedzictwie Polskę drewnianą, a mурowaną zostawił. Był tak czynnym, gospodarnym, opiekował się handlem i

przemysłem, że cudzoziemcy wkrótce wydziwić się nie mogli ówczesnemu bogactwu tej Polski, tak za Łokietka jeszcze niszczonej, czego dowodem było to przyjęcie w Krakowie Cesarza i kilku Królów nie tylko przez niego, ale i przez Podskarbiego jego Wierzyńka; i Pan i sługa darami obsypywali obcych Monarchów.

Kazimierz zdobył i urządził Ruś czerwoną i część Wołynia. — Położył on pierwsze posady Akademji Krakowskiej w 1364 r. Żydzi wielkie uzyskali przywileje. Na Kazimierzu zgaśł dom panujących w Polsce Piastów.

Żony : 1. Anna (Aldona) córka Gedymina ; matka dwóch córek
 2. Adelaida Heska.
 3. Jadwiga księżniczka Głogowska.

LUDWIK (Węgierski).
 od 1370 do 1382.

Już w 1339 roku przez Kazimierza za

następcę uznany, uzyskał tytuł *wielkiego* w Węgrzech, ale o Polskę nie dbał wcale, zostawiając rządy Elżbiecie swej matce, albo też Władysławowi księciu Opolskiemu, lub tryumwirom na których czele był gorszących obyczajów Zawisza, biskup Krakowski. Nie mając dzieci płci męskiej, chciał jednej z swych trzech córek koronę polską zapewnić, i dla tego zebranej szlachcie w Koszycach wielkie nadał przywileje, i podatek z sześciu groszy, zmniejszył do dwóch groszy od łanu. Chcąc posiadanie Rusi Czerwonej Węgrom przywrócić, poosaadzał miasta i zamki garnizonami z za Karpat. Utworzył biskupstwo Kamienieckie na zaludniającem się Podolu. Wielkie bezprawia i nieład, działały się szczególnie w Wielkopolsce za jego czasów, gdzie gminowładztwo szlachty zaczęło się mocno rozwijać, opozycją stawianą Damaratowi Grzymalicie mianowanemu tam przez Ludwika generalnym starostą.

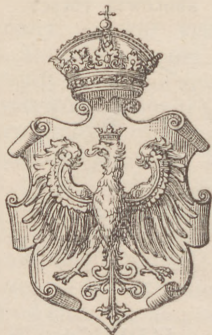
Żony : 1. Małgorzata, córka Karola IV cesarza, zesła z świata bezpotomnie.

2. Elżbieta, córka Stefana króla Bosnji, jej potomstwo : Katarzyna zmarła przed ojcem, Marja za Zygmuntem z domu Luksemburskiego i Jadwiga za Władysławem Jagiellą.

JADWIGA.

Po dwuletniem zaburzonem bezkrólewiu przybyła z Węgier Jadwiga i w Krakowie koronowaną została. A chociaż przywiązaną była do austriackiego księcia Wilhelma, któremu od dzieciństwa zaręczoną była, przystała na poślubienie Władysława Jagiełły wielkiego księcia litewskiego, poświęcając skłonności serca wielkiemu interesowi świata chrześcijańskiego i korzyściom swojego królestwa, bo Litwa dotąd pogańska, miała chrzest przyjąć, a siły państwa w dwójnasób powiększyć. Ruś opanowana przez Litwę przez złączenie się jej z Polską wracała do swej jedności słowiańskiej.

POGLĄD NA EPOKĘ PIASTOWSKĄ.

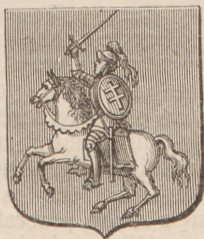
Mimo wysilení wielkich naszych Bolesławów, Polska nie mogła ocalić od zniemczenia pobratymczych ludów między Elbą i Odrą, bo uporne w pogaństwie, nie chciały przyjąć zwierzchności już nawróconej pokrewnej im Polski. Germanizm przeszedł i za Odrę, a z Krzyżakami ścisnąwszy Polskę od północy, zajął ujścia Wisły; wdarł on się do miast naszych, zajął cały Szląsk dolny, utworzył w Wielkopolsce Marchję nową u ujścia Warty, i osiadał niekiedy i na tronie polskim z monarchami, którzy chcieli obcy u nas wprowadzić porządek, lub którzy więcej sprzyjali Krzyżakom, niż nam, jak Wacław Czeski lub Ludwik Węgierski. Gdyby Pol-

ska nie była rozwinięta własnego życia i własnych instytucji, musiałaby uleść temu samemu losowi, co zachodni jej sąsiedzi. Wśród ciężkiej tej pracy wewnętrznej, Polska była łupiona i palona przez Prusaków, Litwinów, Jadźwingów, zakon Krzyżowy i Tatarów.

Szczyściem już Bolesławowie nauczyli nas walczyć i zwyciężać nieprzyjaciela, urządzili obronę kraju i dali narodowi zaufanie w swe siły. Patriotyczne duchowieństwo nasze z obcego otrzęsło się żywiołu i narodowe wprowadzało ukształcenie; stawało nawet w obronie praw krajowych przeciw zniemczającym książętom; tworzyło synody na których i polityczne dobro rozbierane było, dla tego i świeckich do obrad przypuszczało panów, a stanowione tak prawa, religijną otrzymywały sankcję. I tak pomału utworzył się poważny nasz senat.

W podziałach kraju na drobne dzielnice pod opieką jednego Kościoła, narodowa całość rozerwaną nie została; a współbiegające się książęta tworząc stronnictwa, wprowadzili w ruch, w życie, w interes dla sprawy narodowej wyższe warstwy społeczeństwa; utworzyli *obywatelstwo*, stan rycerski, który okazuje się na sejmie w Chęcinach i pod Ludwikiem zyskuje wielkie

przywileje. Epoka Łokietka była epoką przesilenia i najwyższego oddziaływania przeciw germanizmowi. Kazimierz chcąc zapewnić synowcowi po sobie koronę, żąda na to przyzwolenia narodu, a tem samem przyznaje mu prawo rozrządzania koroną, co większej jeszcze nabiera mocy, kiedy w skutek udzielonych sobie przywilei, szlachta przyzwala na osadzenie na tronie jednej z córek Ludwika. Kazimierz Polskę uspokaja, wzbogaca, muruje, urządza, godzi prawodawstwo różnych prowincyj, a zapewniwszy jej pokój od zachodu, zwraca jej ducha na wschód, co najlepiej pojęło możnowładztwo małopolskie, skłaniające młodą królowę do oddania ręki Jagielle, i wnuczka Kazimierza poświęceniem swoim chrześcijańskiego i polskiego serca, przyłożyła pieczęć do najwyższego dzieła chrześcijańskiego dotychczasowych dziejów duchem braterstwa ożywionej Polski, połączenia a później i zlania z sobą dwóch nieprzyjaźnych sobie niegdyś narodów.

LITWA I RUŚ.

Na pojezierzu ciągnącem się wzdłuż Bałtyckiego morza, po obu stronach dolnego Niemna i Dźwiny, osiadły ludy tak nazwanego letyckiego szczepu, różne pochodzeniem od Słowian; ludy ubogie, w pogaństwie żyjące, najezdżane przez Normandów lub w znacznej części płacące Rusinom połockim i nowogrodzkim słabą daninę. Z tych narodów, Łotysze w Inflantach i w Semigalji żyjący, dostali się szybko pod niemieckie panowanie kawalerów mieczowych, jak i Prusacy litewscy na lewym brzegu Niemna, pod panowanie również niemieckie krzyżackiego zakonu; a tak w niezależności jeszcze żyjący Litwini i Żmudzini, zostali ści-

śnięci straszną z dwóch stron potęgą zasilaną krucjatami całej Europy. To ciągle niebezpieczeństwo połączyło z sobą te ludy w jedną całość państwową przy zachowaniu dzielnic feudalnych, wydobyło energję i rozbudziło ducha przedsiębiorczego, tak że i dziejom nie jest dostatecznie znanem, kiedy stali się panami Rusi grodzieńskiej, nowogrodzkiej i mińskiej. Odgłos rogu Litwy wysuwającej się z lasów, przerażał spokojną ludność aż po za Wisłą, zkąd często wiele jeńców uprowadzanych było do puszczy niedostępnych; zrabowane wsie, miasta, dwory i kościoły leżały w popiele. Wyprawy dalekie, a szczególnie wojny i niebezpieczeństwa utworzyły rząd silny i absolutny. Pod Mendogiem pierwsi oparli się w Europie Tatarom, i cała ludność południowej i północnej Rusi, której książęta uchyłili się pod jarzmem mongolskiem, zwróciła na nich swe oczy, ztąd też tak łatwo było Gedyminowi i następcy jego Olgierdowi, rozszerzyć panowanie swoje daleko po za dolnym i górnym Dnieprem, zwłaszcza że władzcy litewscy choć sami poganie, szanowali wszędzie religję chrześcijańską. W czasach do którychżeśmy doszli, wyliczając naszych monarchów, Litwa i Ruś były pod panowaniem Jagiełły i uległych

mu feudalnie braci i krewnych, właśnie kiedy oręż i polityka połączonych zakonów, groźniej zawisły nad jego posiadłościami i dla tego małżeństwo jego z Jadwigą, połączywszy z sobą trzy narody, polski, litewski i ruski, ocaliło je od zagłady, jaką im groził germanizm, a później i Moskwa, której siedeł ze szkodą ludzkości Ruś i Litwa nie uniknęłyby już może w końcu XV wieku.

EPOKA DYNASTJI JAGIELLOŃSKIEJ.

WŁADYSŁAW JAGIEŁŁO.

od 1386 do 1434.

Ochrzczony, ożeniony i ukoronowany w Krakowie, udał się na pracę apostolską do Litwy; zgasił od wieków gorejący ogień Znicza, wyciął gaje święte i święte pozabi-

jał węże w tym samym czasie, kiedy uwielbiana przez naród Jadwiga, wyprawiwszy się sama na Ruś czerwoną, wypędziła z niej Węgrów. Państwo Jagiełły było ogromne, bo od wschodu nie miało prawie granic gubiących się w dalekich stepach; od południa Multany i Wołoszczyzna, od północy Pomorze Szczecińskie hołd mu złożyły. Pogodzony z Witoldem bratem swoim stryjecznym, oddał mu rząd Litwy wpierw niegodnego złożywszy Skirgiełłę. Przez całe jego panowanie usiłowaniem Krzyżaków, Zygmunta króla węgierskiego i Wacława czeskiego, była próżna chęć rozerwania związku Litwy z Polską. Krzyżacka potęga złamana była w wiekopomnej bitwie między Tanebergiem i Grünwaldem, gdzie poległ sam mistrz wielki i 40,000 Niemców, ale Polacy nie korzystali ze zwycięstwa, i traktat Toruński nie zapewnił pokoju (1411); trwała wojna z ciężkiem dla Prus wysileniem aż do pokoju zawartego nad jeziorem Mielnem (1422). Na sejmie w Horodle 1413 r., nastąpiła unja dwóch narodów, utworzeniem na Litwie senatu, tych samych urzędów co w Polsce, porównaniem szlachty, braterskiem podzieleniem się herbami rodzin, a w końcu ustanowieniem wspólnych sejmów w Lublinie

lub w Parczowie. Zygmunt król węgierski, który został cesarzem, chcąc poróżnić Witolda z bratem, ofiarował mu koronę króla litewskiego i dla tego pod pozorem wojny z Turkami przybył najazd monarchów do Łucka, który na niczem zeszedł i Witold dał sobie wkrótce wybić tę koronę z głowy. Litwa pod panowaniem tego wielkiego księcia, przyszła do najwyższej potęgi; stanowiła hanów nad hordami, i mimo przegranej bitwy nad Worską z Edygą wodzem Tamerlana, nie utraciła tego wpływu na Tatarów. Władysław odmówił korony czeskiej ofiarowanej mu przez Husytów, i zastawem odzyskał ziemię Spiską, daną Węgrom niegdyś za Bolesława Krzywoustego w posagu Judyty. Roku 1400 stanął uniwersytet krakowski, założone zostały biskupstwa: wileńskie, chełmskie i kijowskie. Roku 1430 umarł Witold, a w cztery lata po nim i ośmdziesięcioletni Jagiełło. Sobór Bazylejski uroczyste za niego odprawił nabożeństwo, był on bowiem mianowany wikarym apostolskiej stolicy w Polsce i Litwie.

Żony : 1. Jadwiga zmarła w 1399.

2. Anna hrabianka Cylijska zmarła 1416.

3. Elżbieta Granowska z domu Pilecka, zmarła 1420.

4. Zofja księżniczka Kijowska matka królewiczów : Władysława i Kazimierza.

WŁADYSŁAW III (Warneńczyk).
od 1434 do 1444.

Dziesięcioletni Władysław III, za staraniem opiekuna swego biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego, za króla został uznany; zawiera on w Brześciu traktat z Krzyżakami 1435, kiedy ci stracili nadzieję rozdzielenia Litwy od Polski upadkiem przyjaciela swego Swidrygiełły, na którego miejsce wyniesiony został jako w. ks. litewski Kazimierz brat królewski. Z przyczyny niebezpieczeństw jakie powstały dla Europy z szerzącej się potęgi Tureckiej, został wybrany po Albercie na tron węgierski nasz król Władysław, który wielkie nad Amuratem II odniósł zwycięstwa, przeszedł Bałkany, i zawarł traktat bardzo korzystny w Szegedynie, ale zerwał go za na-

mową kardynała Cezaryniego, włoskich rzeczypospolitych i Greków, i poniósł klęskę pod Warną, przyplacając własnem swem życiem to zerwanie zawartego pokoju.

KAZIMIERZ IV.

od 1447 do 1492.

Z przyczyny niepewności o los brata, o którym mówiono, że w tureckiej żyje niewoli, a raczej z wielkiego przywiązania do Litwy, Kazimierz blisko lat trzy ociągał się z przyjęciem polskiej korony. Nie chcąc obrażać Litwy, dopiero w 1453 r. złożył przysięgę złączenia z Polską Wołynia, Podola i Ukrainy. Litwa pod przewodnictwem Gasztolda, kusila się o odłączenie od Polski, przeciwna rozwojowi stanu szlacheckiego, umniejszającego powagę jej możnowładz-

stwa. Miasta Pruskie niechętnie rozpustnemu i dumnemu panowaniu Krzyżaków, chciały połączyć się z Polską, która dla tego rozpoczęła z zakonem dwónastoletnią wojnę z różnem prowadzoną szczęściem i ukończoną pokojem Toruńskim w 1466 r. mocą którego gdańskie Pomorze, Elbląg, Malborg, ziemia Chełmińska i biskupstwo Warmińskie do Polski przyłączone zostały, a mistrzowie zakonu stali się jej hołdownikami. Turcy zdobyli Kilję i Białogród, i oddzielili Rzeczpospolitą od morza Czarnego. Za czasów tego monarchy, zaczęły się odbywać sejmy przez posłów ziem i powiatów, upadły dawne sądy a wzniósł się ziemskie i starostów grodzkich, i król w mianowaniu biskupów stanowczą nad kapitułami otrzymał przewagę. Największą szkodą dla Polski było od północy zajęcie przez Moskwę Nowogrodu wielkiego (1471) który Iwan III opanował, i utrata opieki nad Pskowem, oraz poddanie się carowi książąt Siewierskich (1490). Kazimierz umarł w Grodnie po czterdziesto pięciu letniem panowaniu.

Żona Elżbieta córka Alberta Austryjackiego później cesarza, zaślubiona 1454, zmarła 1505.

Synowie : Władysław, obrany królem czeskim za życia ojca a później i węgierskim. Kazimierz święty zmarły 1483.

Jan Albrecht, Aleksander i Zygmunt.—Córki : Jadwiga za

księciem Bawarskim, Zofja za margrabią Brandeburskim, Elżbieta za księciem Lignickim, Anna za Pomorskim i Barbara za Saskim.

JAN ALBRECHT.

od 1492 do 1501.

Panowanie to pamiętne jest klęską odniesioną na Bukowinie w 1498, w skutek której Wołosi wpadli na Ruś czerwoną, i tylko ciężka zima od napadu tego Polskę uwolniła. Moskwa zajęła Brańsk, Starodub, Czernichów, Nowogród siewierski, lecz o wzięcie Smoleńska kusiła się daremnie. Sejm piotrkowski obostrzył położenie wieśniaka, odsunął nieszlachtę od wszelkich wyższych duchownych urzędów i od wszelkiej posiadłości ziemskiej. Król kierujący się radami znieprawionego Włocha Kalimacha, odstręczył Polaków od siebie, zamyslał o wojnie z wielkim mistrzem Fry-

derykiem księciem saskim wzdragającym się złożenia hołdu, kiedy tknięty apopleksją umarł w Toruniu.

ALEKSANDER.

od 1501 do 1506.

Aleksander już wielki książę litewski na tron wezwany, i ustanowiono, aby godność wielkiego księcia nierozdzielna była od godności królewskiej. Najważniejszym wypadkiem tego panowania było wprowadzenie w porządek wszystkich praw królestwa, statutem Łaskiego kanclerza nazwane. Napad Tatarów przeważnie zgromiony został przez Glińskiego pod Kleckiem w chwili kiedy król konał w Wilnie, gdzie też i pochowany został.

Żona, Helena córka Iwana III, cara moskiewskiego.

ZYGMUNT I.

od 1506 do 1548.

Po koronacji wysłał Firleja do Litwy, aby oblegających Mińsk Moskali pod dowództwem zdrajcy kniazia Glińskiego odeprzeć, i sam za nim wyruszył, a pustosząc kraje cara aż po stolicę samą, do proszenia go o pokój zmusił. Zagony wołoskie Bogdana, małemi siłami powstrzymane były przez pierwszego hetmana wielkiego koronnego Kamienieckiego, który później w lat kilka rozgromił z Lanckorońskim i Ostrogskim Tatarów pod Wiśniowcem (1511). Wiarołomna Moskwa z Glińskim ubiegła Smoleńsk, i nie mogło go jej odebrać i świetne zwycięstwo pod Orszą odniesione (1514). Długa prowadzona wojna z Albertem Brandeburskim mistrzem Krzy-

zaków, skończyła się sekularyzacją zakonu i zamianą Prus w księstwo hołdownicze Polsce 1525. Król pozwalający mnichom-rycerzom żenić się i przyjąć luteranizm, surowością swą względem Gdańszczan dawał dowody gorliwości o wiarę. Ze strony Wołoch i Tatarszczyzny ciągle były napady; Petryło gospodar pod Obertynem straszną poniósł klęskę w 1534, a uchwalone pospolite ruszenie z pod Lwowa zamienione w burzliwe narady, dopominające się o najdziwniejsze przywileje, rozeszło się do domu, i z tej przyczyny ta wyprawa wojną *kokoszą* nazwaną została (1537). Zygmunt pierwszy z monarchów chrześcijańskich zawarł stały traktat z Turkami zamiast rozejmów. Ostatnie chwile dobrego monarchy zakłócone zostały gorszącymi obyczajami chciwej i przedajnej królowej Bony. Za tego panowania po wygasłej linii Piastów, Mazowsze do korony przyłączone zostało, i w 1529 r. senatorowie i posłowie tej prowincji w sejmie zasiedli.

Żony : 1. Barbara Zapolska córka wojewody Siedmiogrodzkiego zmarła 1515, po niej została Jadwiga wydana za margrabiego Brandeburskiego.

2. Bona Sforza księżniczka Medjolańska matka Zygmunta Augusta, Izabelli królowej Węgierskiej, Zofji księżnej Brunszwickiej, Katarzyny królowej Szwedzkiej i Anny żony Stefana Batorego.

ZYGMUNT AUGUST.

od 1548 do 1572.

Jeszcze w 1530 r. za życia ojca na króla koronowany został za zezwoleniem stanów. Pierwsze jego rządy zakłócone były chęcią panów rozzerwania małżeństwa jego z Barbarą Radziwiłłówną, które dopiero za wstąpieniem na tron jawnem uczynił. Można szlachta sprzyjała rozszerzeniu się herezji, a gdy inkwizycja święta już za poprzedniego panowania zakonom odjęta została, postarał się sejm z 1552 r., że i w ręku biskupów sądy tego rodzaju zawieszono zostały, a w 1563, i zniesione zupełnie. Król przyjął decyzję koncylium Trydenckiego, ale wytępiac różnowierców się nie podjął i nie mógł. Wmieszany w sprawy Inflanckie, musiał rozpocząć wojnę

z Moskwą, która mimo świetnych zwycięstw odniesionych nad nią, utrzymała się przy Połocku. Inflanty stały się prowincją rzeczypospolitej, a ostatni mistrz kawalerów mieczowych Gotard Ketler, został lennym księciem Kurlandji. Roku 1569 szczęśliwie doszła ostateczna unja Korony z Litwą w Lublinie, najgłówniejsze zadanie dynastji Jagiellońskiej.

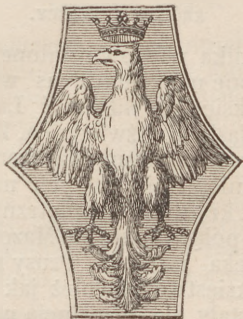
Królowa matka wyniosłszy się z kraju z ogromnemi skarbami, z których wielką część pożyczyła Filipowi II, królowi hiszpańskiemu, co dało początek tak nazwanym sumom neapolitańskim, o które rzeczpospolita, jako dziedziczka Jagiellonów na próżno potem się upominała.

Ostatni z Jagiełłów umierając oddał odpowiedzialności samowładstwa szlacheckiego, Polskę wielką i szczęśliwą, a naród mimo zaufania w siebie, przejęty żalem i akąś obawą poczuł się osieroconym.

Żony : Elżbieta córka Ferdynanda czeskiego i węgierskiego króla, zmarła 1545.

Barbara Radziwiłłówna, wdowa po Gasztoldzie Trockim Wojewodzie, zmarła 1550.

Katarzyna Austrjacka, siostra pierwszej żony, zmarła 1572.

POGLĄD NA EPOKĘ JAGIELLOŃSKĄ.

Sto ośmdziesiąt pięć lat szczęśliwego panowania dynastji Jagiellońskiej, zostawiły Polskę w stanie kwitnącym, bogatą, oświeconą, wolną i pełną wewnętrznego życia i patriotyzmu, nie pojętego nawet naówczas reszcie Europy. Jeżeli od strony wschodu umniejszyły się granice podbojem przez Moskwę rzeczypospolitej Pskowskiej i Nowogrodzkiej, wzięciem Czernihowa i Siewierszczyzny, zdobyciem Smoleńska i Połocka, czasowe to były utraty, które Polska wkrótce powetować miała, a niebezpieczeństwo wiszące od północy, budziło czujność i czynność, i stawało się nieraz hasłem do zgody. Od zachodu gra-

nice na kilka wieków ustalone zostały, a powiększone nabyciem Prus wschodnich, lennych księstw Bitowa i Lawenburga, księstw szląskich, Oświęcimia, Zatoru, Siewierza, oraz zastawem odzyskanego Spiża, przestały niepokoić naszych monarchów. Wewnątrz kraju siła wewnętrzna zwiększoną została połączeniem się Mazowsza. Potęga krzyżacka złamana, Prusy zamienione w lenne księstwo również jak Kurlandja. Inflanty stały się prowincją należącą zarówno do obu narodów połączonych. Od południa zajęcie stepów Akiermańskich i Chersońskich, przez Turcję, odsunęło nas od morza, a wpływ na Multany i Wołoszczyznę, zostawiony osobistym możnowładców przedsiębiorstwom, stał się początkiem ciężkich wojen z Turkami.

Cechą linii Jagiellońskiej jest prawość, poczciwość i przekładanie dobra publicznego zawsze nad dynastyczny interes, dla tego też ta rodzina ani w Czechach, ani w Węgrzech, dokąd wezwaną była, utrzymać się nie mogła, i nie starała się o to domaganiem się poświęceń od Polski.

Głównem jej zadaniem było zlanie z sobą dwóch narodów, dzieło olbrzymią cierpliwością i wytrwałością dokonane, bo trzeba było porównać ze szlachtą polską księżęce

domy, marzące przynajmniej o dziedzicznych krzesłach w senacie, jeżeli nie o osobnych dzielnicach, porównać prawodawstwo litewskie z polskiem, nie spuszczać z oka wyłącznych potrzeb miejscowych, utworzyć niższą szlachtę, natchnąć ją niezależnością od rodzin możnowładczych, utworzyć sejmy, sejmiki, i sądy ziemskie wybieralne, i wytargować połączenie Podlasia i ziem południowej Rusi z krajami koronnemi.

Jak Polska w średnich wiekach nie była w stanie mieczem nawracać pogańskie narody, tak i dziś mieczem nie chciała utrzymywać jedności Kościoła. Umiarkowanie ostatniego z Jagiellonów, utrzymało i panowanie religji katolickiej i krwawych uniknęło prześladowań, zostawiwszy rozstrzygnięcie ostateczne kwestji religijnych, czasowi, zdrowemu rozsądkowi, poczuciu narodowemu i historycznemu doświadczeniu. Również bez nacisku, unja z wschodnim kościołem, której posady na koncyljum Florenckiem rzucone zostały, stała się dziejowem Polski zadaniem.

Nauki założeniem akademji krakowskiej ożywione zostały; spory religijne podniosły i rozwinęły narodowy język. Kopernik uświetnił swój naród nowym systematem

astronomicznym. Dziejopisarstwo, prawodawstwo, polityka a nawet i poezja, wielkich swych znalazły reprezentantów wspieranych przez monarchów i znakomite polskie i litewskie rodziny.

EPOKA WYBIERALNYCH KRÓLÓW Z ROZMAITYCH RODZIN.

HENRYK WALEZY.

od 1573 do 1574.

Podczas bezkrólewia, szlachta rozwinęła wielką czynność i patriotyzm, zapewniając własnym kosztem bezpieczeństwo granic i stanowiąc kapturowesady. Dysydenci podczas elekcji, do której postanowiono aby każdy szlachcic należał, zawiązali konfederację warszawską, która im wolność wy-

znań zapewniła. W maju wybrany został Henryk Walezjusz brat Karola IX króla francuzkiego, i ułożono tak nazwane pakta konwenta, które król poprzysiądz musiał, a których układanie weszło odtąd we zwyczaj. Sprowadzony nowowybrany król do Polski, niewiele trudnił się sprawami krajowemi, i tajemnie uciekł z Krakowa po kilkomiesięcznem panowaniu, aby po zmarłym bracie objąć królestwo francuzkie.

STEFAN BATORY.

od 1575 do 1586.

Gdy się Henryk na czas naznaczony mu nie stawił, ogłoszone zostało bezkrólewie i wbrew partji austrjackiej ogłaszającej Maksymiljana, wybrany został książę siedmiogrodzki Batory, jeden z monarchów najszerszych pojęć, najbardziej przedsiębior-

czy, ducha bohaterskiego, i rozumiejący najlepiej charakter i przeznaczenie narodu któremu panował. Uspokoił Gdańszczan niechętnych jego wyborowi. Ustanowił trzy najwyższe trybunały, i w trzech po sobie idących kampanjach, rozgromił Moskwę aż pod Psków, i zmusił do pokornego traktatu Iwana Groźnego w Kiwerowej Horce, odzyskał Połock z okolicznemi zamkami, zabezpieczył Inflanty które na cztery podzielił województwa. Urządził Kozaków, dozwalając im wybierać hetmana swojego. Założył akademję wileńską oddając ją Jezuitom, przyjął wreszcie poprawę kalendarza.

Żona, Anna Jagiellonka siostra Zygmunta Augusta.

ZYGMUNT III WAZA.

od 1587 do 1632.

Syn Jana króla szwedzkiego i Katarzyny

Jagiellonki, sprowadzony do Polski kiedy stronnictwo austrijackie które Maksymiljana obrało, Kraków obległo. Zamoyski pod Byczyną na Szląsku pobiwszy Maksymiljana, wziął go do niewoli. Tenże Jan Zamoyski własnym kosztem odpierał napady tureckie, i hołdowników Polski na Multanach i Wołoszczyźnie osadził. Śmierć Jana króla szwedzkiego, zmusiła króla do udania się do Sztokholmu, objął z łatwością dziedziczne królestwo, ale za powrotem do Polski prędko je utracił, gdy partja protestancka wzięła tam górę i Karola księcia Sudermanji do rządów powołała. Rozpoczęła się wojna ze Szwecją o Estonję i Inflanty, uświetniona zwycięztwami Jana Zamoyskiego, Krzysztofa Radziwiła i Karola Chodkiewicza. Wewnątrz kraju tymczasem ugruntowana została unja kościoła greckiego z łacińskim. Rokosz Zebrzydowskiego przeciw królowi pod Guzowem podniesiony rozbity 1607 roku. Rodzina Mniszków prowadząc na swoją rękę wojnę, osadza Dymitra na tronie moskiewskim, a po jego śmierci broni Samozwańca, i tym sposobem Polska w sprawy carstwa wmięszana została. Żółkiewski po bitwie pod Kluszynem, jednej z najcudowniejszych w dziejach, wchodzi do Moskwy, która wybiera królewicza Wła-

dysława na tron. Ale król Zygmunt traci czas przy oblężeniu Smoleńska i choć w 1611 zdobywa go w końcu, Moskale tymczasem wynoszą na godność carską Fiedora Romanowa (1612). Wyprawa królewicza uświętniona wzięciem Wiazmy i Możajska, skończyła się czternastoletnim rozejmem w Dywelinie (1618). Od strony południa zajścia z Turcją o napady kozackie i o Multany i Wołoszczyznę, toczyły się odpornie aż do klęski pod Cecorą 1620 r. gdzie zginął hetman Żółkiewski. Wtedy Osman sułtan turecki wyprawił się na Polskę w 300,000; zaszedł mu drogę sędziwy hetman wielki litewski Karol Chodkiewicz, i zwycięstwem pod Chocimem ocalił chrześcijaństwo 1621 r. Ściągnięcie wojsk do granicy tureckiej odłoniło Infanty, które napadł jeden z największych bohaterów XVII wieku, Gustaw Adolf, drażniony niepolitycznie przez stronników królewskich, ufnych w obietnice Austrii i Hiszpanji, i wziął Rygę i wiele miast; a po upływie krótkiego zawieszenia broni, przeniósł do Prus wojnę, która się skończyła niezaszczytnym dla nas rozejmem na sześć lat w Altmarku. Elbląg, Tolkmitt i Braunsberg pozostały w ręku Szwedów. Kozacy do 6,000 rejestrowych zredukowani, zaczę-

li pokazywać groźne nieukontentowanie. Umarł król w Warszawie, dokąd przeniósł stolicę państwa, po długim marnowaniu, chwiejącym się swoim charakterem i półśrodkami, niezwykłego naówczas szczęścia rzeczypospolitej, nie dając swojej go zaufania tak wielkiej liczbie znakomitych mężów, których Polska wtedy wydała.

Żony : 1. Anna arcyksiężniczka Austryjaska, zmarła 1598, syn jej Władysław.

2. Konstancja siostra poprzedniej, zesłała ze świata 1631, Dzieci jej : Kazimierz, Jan Albert, kardynał biskup Krakowski, zmarł 1635. Karol Ferdynand biskup Wrocławski zmarł 1655. Aleksander Karol, zmarł 1635. Anna Katarzyna za Pfalcegrafem Renu, zmarła 1651.

WŁADYSŁAW IV.

od 1632 do 1648.

Przejęty do żywego narodowym duchem, mądry, rozległy w planach, przedsiębiorczy, waleczny, kochający Polskę, rozpoczął pa-

nowanie nad ociężałym narodem, pragnącym nadewszystko pokoju, i zrzekającym się wszelkiego udziału w polityce europejskiej. Książę pruski, wojsko kwarciane i Kozacy, domagali się napróżno udziału w elekcji. Wyprawa moskiewska nadzwyczaj się powiodła; całe prawie wojsko nieprzyjacielskie otoczone, broń złożyło, i sama Moskwa oblężeniem zagrożoną była, co zmusiło cara do błagania o pokój, który stanął w Polanowie 1634 w najkorzystniejszych dla Polski warunkach. Kazanowski pod Sasowym-Rogiem zniósł zupełnie Tatarów, odebrał wszelką zdobycz, zmusił Turków oblegających Kamieniec, cofnąć się za Dniestr i dawny pokój odnowić. Ze Szwecją w Sztumsdorfie na lat dwadzieścia sześć zawarta została umowa, miasta pruskie i flota w gdańskiej zatoce zabrane, Polsce wrócone zostały. Kozacy porwali się do broni, zburzyli Kudak, ale przez Konięcpolskiego zwyciężeni, hersztów wydali; ale to Ukrainy nie uspokoiło i Potocki i Wiśniowiecki Jeremi, wiele w niej jeszcze mieli do roboty. Pokój wewnętrzny zakłócany był przez zatargi z dysydentami. Król umarł ze zmartwienia prawie, że rozległych swych zamiarów co do Krymu z przyczyny powszechnego oporu i lenistwa do ofiar, nie

mógł wykonać, zostawiając Polskę zagrożoną stanowczem wystąpieniem Kozaków pod Chmielnickim.

Żony : 1. Cecylja Reneta, córka cesarza Ferdynanda II, zmarła 1644. Syn Zygmunt Kazimierz zszedł ze świata w małoletności.

2. Marja Ludwika księżniczka de Revers.

JAN KAZIMIERZ.

od 1648 do 1668.

Zbuntowana pod Bogdanem Chmielnickim Kozaczyzna, odniosła zwycięstwo nad Żółtymi Wodami i pod Korsuniem, gdzie hetmani Koronni dostali się do niewoli. Ugoda Perejasławska nie doszła z nimi do skutku; oblegli obóz polski pod Zbarażem a samego Króla nawet pod Zborowem, który ocalił się pozyskaniem na swoją stronę Tatarów. Wreszcie w bitwie pod Beresteczkiem 1651. chociaż Kozacy i Tatarzy

zupełnie rozgromieni byli, uspokoić się nie dali, bo dla zyskania tylko czasu, chwilowe podpisywali ugody. Następnego zaraz roku biją wojsko polskie pod Batohem i drugi raz Króla oblegają bezskutecznie pod Zwańcem; poddają się wreszcie Moskałom z którymi, chociaż pod Humanem rozgromieni zostali, w ciężką wikłają nas wojnę. Ale na Litwie Moskale biorą Smoleńsk, Witebsk, Połock, a później nawet, Wilno i Grodno. Na domiar nieszczęścia Siciński zrywa sejm mogący Polskę ratować przez użycie po raz pierwszy *liberum veto*. Pretensje Jana Kazimierza do Szwedzkiej Korony, są powodem wtargnięcia Gustawa Karola do Polski, któremu poddają się Wielkopolanie, Warszawa, Kraków i część Litwy przez Moskali niezajętej, a wojsko Kwartciane wykonywa przysięgę wierności, Król w rozpaczce opuszcza kraj i chroni się do Szląska. O małą forteczkę klasztoru Częstochowskiego bronionego cudownie przez przeora Kordeckiego, Szwedzka rozbija się potęga, wstępuje duch w poniżony naród, który na obronę kraju zawiązuje Konfederację Tyszowiecką i Króla z zagranicy do Lwowa sprowadza. Udało się Polsce już szczęśliwie z pomocą Tatarów ukarać Rakoczego, który za namową Szwedów

wpadł do Małopolski na czele 30,000 Wołochów i Węgrów a do swojego Siedmiogrodzkiego księstwa z niczem prawie powrócił. Zwycięstwa Czarnieckiego nad Szwedami otworzyły Królowi drogę do Warszawy, którą po nieszczęśliwej bitwie pod Pragę jeszcze raz na krótko był utracił. Elektor Brandeburski, układający się już po dwa razy z Gustawem Karolem o podział Polski, widząc chwiejące się jego szczęście i nadchodzące Austryjackie posiłki, zawiera z Polską traktat Bydgoski w roku 1658; a po wzięciu Torunia, po okupieniu się nawet Pomeranji Szwedzkiej wojsku polskiemu, następuje traktat Oliwski w 1660, mocą którego prócz małej części Inflant, Szwecja nam wraca wszystkie zdobycze poczynione w Polsce. Na Litwie świetne zwycięstwo pod Lachowiczami, nad Bazją i nad Drucem, wyrzuciły Moskali z Grodna aż za Dniepr, a pierwej jeszcze zbiecie Trubeckiego pod Konotopem i złożenie broni pod Cudnowem przez Szeremetjewa z 37,000 Moskali, uświetnia nasz oręż. Rozejm Andruszkowski na lat trzynaście zawarty, oddaje Carowi Siewierszczyznę, Czernihów, Smoleńsk, Ukrainę zadnieprską i Kijów (1667). Haniebny związek niepłatnego wojska dopuszczającego się gwałtów we-

wnątrz kraju, nie dozwolił korzystać zupełnie ze zwycięstw odniesionych nad Moskalami. Rokosz Lubomirskiego z przyczyny intryg Królowej o wyniesienie na tron księcia Kondeusza, uspokojony został ugodą w Łęgonicach po odniesionem zwycięstwie nad Królem pod Mątunami. Uciszona w części pod Wyhowskim Kozaczyzna, pod wodzą Doroszeńki poddaje się Turkom i nowe na nas sprowadza kłopoty, których i zwycięstwo nad Tatarami i Kozaczyzną pod Podhajcami odniesione przez Sobieskiego nie rozstrzyga wcale. Skołatany Król tyłu nieszczęściami składa koronę w 1668 i wyjeżdża do Francji gdzie w 1672 umiera.

Żona, Marja Ludwika wdowa po Władysławie IV.

MICHAŁ KORYBUT WIŚNIOWIECKI
od 1669 do 1673.

Syn Jeremjasza księcia Wiśniowieckiego

zwycięzcy niegdyś Kozaków pod Zwiahlem, zrujnowanego na usługach ojczyzny, zostaje wybrany niespodziewanie na Króla z wielkiem nieukontentowaniem możnowładców; ztąd też zrywane były sejmy jeden po drugim zostawiając w nieładzie Rzeczpospolitą. Drobną szlachta w obronie Króla zawiązała konfederację Gołębiowską, która Prymasa Prażmowskiego, braci jego i zrywaczy sejmów za nieprzyjaciół ojczyzny ogłosiła. Muhamet IV wpadł na Podole, zdradą dostał Kamieniec i zmusił Polskę do haniebnego traktatu w Buczaczu, którym Ukraina i Podole należeć miały do Turków i Rzeczpospolita opłacać rocznego haraczu Porcie 22,000 dukatów (1672). Wdaniem się biskupa Krakowskiego Trzebickiego stanęła ugoda znosząca uchwały Gołębiowskie i godząca Króla z malkontentami. Król udał się do Lwowa, gdzie życie zakończył, a nazajutrz po jego śmierci, Sobieski wielkie nad Turkami pod Chocimem odnosi zwycięstwo, po którym obóz, działa nieprzyjacielskie i sam Chocim dostają się w ręce Polaków.

Żona : Eleonora, córka Cesarza Ferdynanda III.

JAN III SOBIESKI.
od 1674 do 1696.

Mimo licznych pretendentów zagranicznych, Sobieski hetman wielki koronny na tron wezwany. Ukrainę jeszcze przed koronacją z rąk Tureckich odbiera; Jabłonowski Stanisław bije Tatarów pod Żłoczewem, a sam Król pod Lwowem. Oblężony przez Turków w Żurawnie, potrafił zawrzeć z nimi pokój r. 1677. W skutku zawartego z Austryją traktatu, Król r. 1683 wyprawił się na odsiecz oblężonemu przez Turków Wiedniowi i chwałą okrył oręż Polski pamiętnem zwycięstwem, którego rocznicę stolica Apostolska tak jak i bitwy pod Chocimem za Zygmunta III do świąt kościoła Chrześcijańskiego podniosła. Monarcha ten chcąc potomstwo swoje na Wołoszczyźnie i Mul-

tanach osadzić, wiele niepomyślnych wypraw w te kraje czynił, łudzony zawsze fałszywemi obietnicami niewdzięcznego Austryjckiego domu; dla tych to złudzeń zawarł niekorzystny traktat zwany Grzymułtowskim z Moskwą, czem naród zraził do siebie i umarł w Wilanowie roku 1696.

Żona : Marja Kazimira d'Arquin. Synowie : Jakób Ludwik zmarły 1737, Aleksander w 1714, Konstanty w 1727 i córka Teresa Kunegunda za elektorem Bawarskim.

FRYDERYK AUGUST II

od 1697 do 1706.

Przemogłszy partję francuzką która księcia Conti wybrała utrzymał się na tronie, dla którego przyjął religję katolicką. Należąc do powszechnego Europejskiego traktatu w Karłowcu 1699, odzyskał na Turkach Kamieniec. Pod pozorem dotrzymywania paktów poprzysiężonych obowiązują-

cych króla do odzyskania utraconych prowincji, wkroczył do Inflant i sprowadził na siebie Karola XII króla Szwedzkiego, który już był Moskali pod Narwą rozgromił, i za główny warunek pokoju Rzeczypospolitej kładł złożenie z troju Augusta II, co też Prymas Radziejowski i część Polski przyjęła na zjeździe Warszawskim, kiedy Karol pod Kliszowem Sasów i stronnictwo królewskie pokonał otwierając sobie drogę do Krakowa. Nie ocaliła Augusta konfederacja Sandomierska w obronie jego zawiązana, a przeniesiona wojna do Saksonji zmusiła go pokojem Altransztackim do złożenia Polskiej korony.

STANISŁAW LESZCZYŃSKI.

od 1704 do 1709.

Koronowany przez Arcybiskupa Lwo-

wskiego w Warszawie, zostaje w Polsce pod opieką 7000 Szwedów, kiedy Karol w 35,000 wojska zniosłszy pod Holerszynem Moskali, udaje się na Ukrainę, dla połączenia się z hetmanem Kozackim Mazepą. Przegrawszy bitwę z Carem Piotrem pod Puławą, Karol XII ucieka do Benderu w granice Tureckie. Na tę wieść wraca do Polski August II, uznaje za nieważny traktat Altranszacki, a Szwedzi zabrawszy Króla Stanisława uchodzą do Pomeranii Szwedzkiej. Stanisław ma sobie przeznaczone od Karola XII na mieszkanie i utrzymanie księstwo Dwóch mostów.

Żona, Katarzyna Opalińska zmarła 1747. Córki : Anna zmarła 1717 i Marja królowa francuzka, żona Ludwika XV.

FRYDERYK AUGUST.

z powrotem od 1709 do 1733.

Zawarto traktat z Moskwą, Prusami i Danją przeciw Szwecji, i powszechną ogłoszono amnestję. Na zmuszenie do ustąpienia z Polski wojsk Saskich, które Król w celu gwałtownego zmienienia formy rządu do kraju sprowadził, utworzył się związek wojskowy a później konfederacja Tarnogrodzka, lecz sprawa cała na sejmie Warszawskim niemym w 1717 ukończoną została. Na nim też władza hetmańska umniej-

szona, wojsko polskie do 18,000 było zredukowane. Zbrojna medjacja Piotra wielkiego zrzęcznie narzucona, stała się początkiem wszystkich następnych Moskiewskich matactw i gwałtów. Wpływ ich szczególnie wtedy i zupełnie ustalił się w Kurlandji. Roku 1733 umarł August II marzący o dziedzicznym osadzeniu syna swego na tronie i umawiał się nawet tajemnie z Królem pruskim o podział Polski.

Zona : Krystyna z margrabiów brandeburskich. Syn Fryderyk August.

FRYDERYK AUGUST III.

od 1734 do 1763.

Naród znienawidził sobie panowanie obcych książąt i jednomyślnie prawie zażądał Piasta; wybrano Stanisława Leszczyńskiego, przeciw któremu oświadczyły się dwory

Wiedeński i Petersburgski. Stanisław przybył do Warszawy, ale przed nadchodzącym Lascym z 40,000, Moskali cofnął się do Gdańska, gdzie obleżony, niedostateczne tylko otrzymawszy od Francji posiłki, zmuszony był uciekać do Królewca. Przeciwnie tymczasem stronnictwo koronowało w Krakowie pod obcym naciskiem Augusta III. Konfederacja Dzikowska nie była w stanie utrzymać Stanisława, który do śmierci miał sobie przyznany tytuł Króla Polskiego i został dożywotnim Księciem Lotaryngji i Baru. Umarł w 1766, pozyskawszy miłość poddanych i szacunek całej Europy. Senne odrętwienie opanowało Polskę pod panowaniem nieudolnego Króla i nie mogły ją obudzić ani gwałty Prusaków w granicach Polski dopełniane, ani przechody wojsk obcych. Dwa stronnictwa dworskie i familijne czyli Czartoryskich, które do spraw Rzeczypospolitej wprowadziło Moskali, zrywały już nie tylko sejmy ale i trybunały. Konarski rozpoczął reformę edukacyjną, która późne dla Polski wydała owoce. Umarł Król tknięty apopleksją, kiedy go stronnictwo familijne detronizować myślało.

Żony : 1. Marja Antonina córka Karola VII cesarza; syn jej Fryderyk Krystjan zmarły przed Augustem III, był ojcem Fryderyka Augusta przyszłego księcia Warszawskiego.

2. Marja Józefina córka cesarza Józefa I, mająca liczne potomstwo z którego tylko jeden Karol jako przeznaczony na księcia kurlandzkiego do dziejów naszych należy.

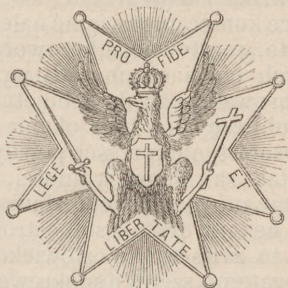
STANISŁAW AUGUST PONIATOWSKI. od 1764 do 1795.

Na konwokacji Czartoryscy pod obcemi bagnetami przeprowadzili niektóre reformy, które później te same bagnety udaremnić miały; przeciwne stronnictwo hetmańskie wyszło z Warszawy i rozsypało się bezskutecznie po kraju, a Stanisław August przez Moskwę narzucony został. Myśl ożenienia się z Katarzyną i połączenia tym sposobem pod jedno berło dwóch państw, czyniła go posłusznym ambasadorom moskiewskim, dopuszczającym się najwyższych gwałtów. W obronie dyssydentów i złotej wolności zawiązana przez Moskali konfederacja Radomska, miała na celu utrzymać Polskę w poniżeniu i nierządzie, a senato-

rów i biskupów broniących narodowej godności, Moskwa porwała i wywiozła z kraju. Gwałty te wywołały konfederację związaną na Podolu w Barze roku 1768, która postawiła na widowni wielkie postacie, jak Kazimierz Puławski, lub karmelita ksiądz Marek; lecz ta pięcioletnia wojna partyzancka niszcząca kraj, skończyła się pierwszym rozbiorem Polski między trzech ościennych monarchów, z których główny sprawca podziału Fryderyk zajął Prusy wschodnie prócz Torunia i Gdańska; Katarzyna większą część Rusi Białej i polskie Inflanty, a płacząca nad tym gwałtem Marja-Teresa, najpiękniejszą z polskich prowincji, Ruś czerwoną i część małej Polski po obu brzegach Sanu. Skupiony cokolwiek naród tą hańbą i nieszczęściem, zaczął myśleć o sobie i owocem tego był sejm czteroletni, pod laską konfederacji rozpoczęty w 1788, a kończący się ustanowieniem konstytucji z dnia trzeciego Maja. Przypatrująca się temu w milczeniu Moskwa, zajęta wówczas wojną z Turcją, kiedy czas nadszedł, podbudziła konfederację Targowicką na przeszkodzenie wszelkim reformom i poparła ją wojskiem. Po nieużytecznym choć nie bez pewnej chwały oporze narodu, król go opuścił i przeszedł

do Targowicy a Moskwa wraz z Prusami przystąpiła do nowego Polski podziału. Prusy zajęły Gdańsk, Toruń, całą Wielkopolskę i posunęły o kilka mil od Warszawy swoją granicę; Katarzyna pociągnęła ręką po mapie od Dynaburga do wschodniej granicy Galicyjskiej i zajęła resztę białej Rusi, Ukrainę, Podole, większą część Wołynia, Litwę po Wilno prawie i wschodnie połowy województw Nowogródzkiego i Brzesko-litewskiego. W 1794. rozkaz ambasadora moskiewskiego zwinięcia reszty Polskiego wojska, wywołał powstanie Madalińskiego, rewolucję w Warszawie, i wypędzenie z niej Moskali. Przyjazd do Krakowa wstawionego już Kościuszki, który naczelnikiem narodu ogłoszony został, obudził nadzieję i wysilenia; stoczył on szczęśliwą bitwę pod Racławicami a uniknąwszy połączonych wojsk sprzymierzonych pod Szczekocinami, dostał się do Warszawy, którą Król Pruski napróżno oblegał. Kościuszek chcąc przeszkodzić połączeniu się armji Fersena z Suwarowem, przegrał bitwę pod Maciejowicami i ciężko ranny dostał się do niewoli. Suwarow wziął szturmem Pragę, której ludność w pień wyciętą została i zmusił Warszawę do kapitulowania. Król wywieziony do Grodna, zło-

żył koronę i Polska ostatnim podziałem między trzy ościennie mocarstwa z rządu państw Europejskich wymazaną została.

PRZEGLĄD EPOKI WYBIERALNYCH KRÓLÓW I ZAKOŃCZENIE.

Nie rozwojem naturalnym, przygotowującym zwykle pewną harmonję między równoważącemi się siłami narodu, ale nagłym wyłomem szlachta weszła we wszystkie prawa samowładztwa i nie miała już potrzebnej mocy do wyrobienia go jedynie w ogólnym i prawdziwym interesie Rzeczypospolitej. Dla tego też jak we wszystkich rewolucjach, każda myśl urządzenia jakiegoś porządku

lub uorganizowania czegośkolwiek, zdawała jej się reakcją przeciw jej wolności, i ta szlachta nauczyła się uważać wszelką władzę, jako wrodzoną nieprzyjaciółkę swobód, której ręce koniecznie związać należało. Ruchy częste, gwałtowne, a bezowocne i przy najlepszych chęciach, musiały wypładniać naród i prowadzić go do zubożenia dla spraw publicznych, do szukania pokoju, a ztąd i osobistych korzyści pojedynczych.

W tej tak zawołanej wolności, nikt nie uczynić nie mógł, a nawet i zdania swojego objawić, bez utworzenia sobiestronnictwa; a łatwiej to zawsze było człowiekowi młodymu, bogatemu, szeroko spokrewnionemu; ztąd wyrobił się dziwny dar w arystokracji naszej popularyzowania się, ujmowania ludzi, lub straszenia ich, zamykania im dróg wszelkich, puszczenia oszczerstw, a przy coraz większem ubóstwie pojęć, do zamieniania stronnictw w klientele, w narzędzia, w sługi wierne, nie wchodzące w sprawiedliwość celów, dążeń i środków pańskich, a szczyjące się ślepą im wiernością z pokolenia do pokolenia. Powtarzane ztąd jedne zawsze formuły polityczne bez myśli, jakby hasło dane, rozchodziły się jak czeche, straciły wszelkie swoje znaczenie i nazwyczały nas do języka nadętego, nie-

szczerego, pustego w sobie, płaszczącego się nawet.

Każdy z wstępujących na tron monarchów, wstępował z myślą wprowadzenia nowego porządku, i powiększenia swej władzy zręczną polityką, kłóceniem stron, lub naprowadzeniem wojska obcego i gwałtami; a nie umiejąc działać powagą majestatu jak król Stefan, działał przekupstwem, intrygą, wynajdywał i wynosił ludzi nie sumiennych; tem psuł naród, budził nieufność w poczciwych i dobrze myślących. Takimi dwoma prądami naród szarpany, musiał przyjść do bezwładności.

Lękano się wszelkich wojen i wypraw, aby zwycięztwami nie podnieść sławy i niebezpiecznego wolności uroku imienia Królewskiego; naród w skutku tego rozleniwiał, zamknął się w sobie, zobojętniał dla politycznego ruchu Europejskiego i zdziwił się potem, kiedy w ciężkich chwilach, ta sama Europa obojętną pokazała się względem niego. Przez to zrzeczenie się wszelkiego wpływu na sprawy zagraniczne, prostem następstwem, zagranicznemu wpływowi dała się Polska opanować; straciła wszelki sens polityczny, wszelkie rozeznanie wiekowych dążeń państwowych; liczyła na osobistą urojoną przez lenistwo i brak ofiary do-

broć lub słabość monarchów, albo chwilowe ich interesa; dla tego też tyle łatwowierności, tyle złudzeń i niepraktyczności w wielkich nawet sercach, chcących kraj ratować.

Wygórowane pojęcie o urodzeniu, o szlachectwie, które następnym pokoleniom i zrozumiałem nie będzie, tworzyło w nas nie kastę polityczną, ale jakby osobną jakąś naturę ludzką, do której nobilitowany mieszczanin lub chłop, za ledwie dopiero w trzecim pokoleniu i to nie zupełnie jeszcze podnieść mógł się; ztąd ciężki ucisk i niewola ludu. Jeszcze konfederacja Tyszowiecka, po niedoszłym rozbiorze i nieszczęściach kraju za Jana Kazimierza, wyznała, że te klęski zwały się na naród, za ugniecenie i poniżenie wieśniaka, ślubowała poprawę i zapomniała o ślubie, a za karę tego, i wiedza tej zbrodni zatarła się w umysłach.

Pobożność zamieniona w drobiazgową dewocję, ratować nas nie mogła; pojęcia religijne zmalały do drobnych praktyk, i do wyższych obowiązków wznieść się już nie mogły; i dla tego widzimy te potworne zjawiska ludzi modlących się gorąco, biczujących się, poszczących, a frymarczących urzędami, dla obcej ambicji zrywających

bez sumienia sejmy, dopuszczających się ucisku i gwałtów, wyciągających rękę po zapłatę do obcych dworów za zdradę ojczyzny. Rozdział między tem co się nazywa *świeckiem* i *duchowem*, jak widziemy był radykalniej dopełniony, niż go chcą mieć dzisiejsi politycy. Mimo tego nie brakło u nas nigdy na czystej miłości ojczyzny, na bohaterskich sercach, na poświęceniu bez granic; ale jak nasi ojcowie zapatrzyli się na Rzym starożytny i posłów ziemskich chcieli w trybunów ludu przekształcić, tak i my badając posady istnienia obcych narodów a nie swojego, idąc za obcemi potrzebami i dążeniami tworzyliśmy, dla ratunku naszego obce nam stronnictwa demokratyczne, arystokratyczne lub konstytucyjne różnego rodzaju i pytali się Mablego, lub Jana-Jakoba-Rousseau, jak Polskę ocalić i urządzić; i ten grzech przeciw duchowi i zarodowi naszemu, do dziś dnia powtarzamy nieraz.

Nastąpiła kara; zmieńmy ją w pokutę, a skończymy prędzej z odrodzeniem się naszym; ale prawdziwą pokutą nie jest zewnętrzne cierpienie z rezygnacją znoszone, bo i rezygnacja nic nie znaczy, bez zamiłowania gorzkiej prawdy, bez obrzydzenia wzajemnego sobie kadzenia, bez znieprawidze-

nia w sobie wszelkiego grzechu mającego choćby najmniejszy stosunek z wiekowemi wadami narodu.

Rzecz dziwna! że po takim oduręczwieniu powszechnem przez jakieśmy przeszli, cierpienia i ucisk, które według nadziei wrogów zetrzeć nas miały zupełnie, powiększyły nasz zapał i chęć poświęcenia. Ta miłość ojczyzny, o której mówi nasz kronikarz średniowieczny: że jest mocną jak śmierć, mocniejszą stokroć stała się od śmierci. Wszystkie nasze uczucia moralne i religijne związały się z nią węzłem niczem nierozzerwanym. Kiedy Moskał lub Niemiec pokochał Polskę, czuje, że się podnosi i uszlachetnia i wie, że nie staje się zdrajcą ani Boga, ani bliźniego, ani swojej własnej ojczyzny, jak również Polak zaprzaniec wie, że się poniża duchowo i moralnie, i że zacierając wiarę w ojczyznę, musi zacierać wiarę i w Boga i w prawdę i w cnotę; a i tak jeszcze zupełnego samobójstwa nieśmiertelnej swej duszy dokonać nie może.

Zdajmy sobie sprawę dla czego ta Polska im niższą jest na ziemi, tém bardziej wznosi się w duchu, oczyszcza się, rośnie i dla czego miłość jej podnosi i oczyszcza inne narody nam przychylne lub nieprzychylne

dotąd, a to posłannictwo o którém tyle mówimy i piszemy, a które tak niejasno sami widzimy, zabłyśnie w duszach naszych; a tem zdawaniem sobie sprawy, tem braniem na siebie coraz wyższych i wyraźniejszych nam obowiązków, budujmy tę Polskę przede wszystkim w sobie, z tą wiarą że co istnieje w duchu, musi prędzej czy później stać się i na ziemi. Bóg liczący i Ojców zasługi, policzy i serc naszych tajemną pracę i westchnienia, i w takim to znaczeniu kto służy sobie, służy najskuteczniej Ojczyźnie. Drżymy tylko abyśmy przez nieusposobienie nasze nie zmarnowali raz jeszcze otwieranej nam tyle razy już przez Opatrzność drogi okazując się niezdolnymi z niej korzystać, a tem samem pogorszając jeszcze bardziej położenie nasze.

KONIEC.

Paryż, drukarnia braci Rouge, Dunon i Fresné,
ulica du Four-Saint-Germain, 43.

SPIS RZECZY.

Wstęp.....	3
Epoka dynastyi Piastów.....	7
Pogląd na epokę Piastowską ; orzeł polski,...	35
Litwa Ruś i Pogoń.....	39
Epoka dynastyi jagiellońskiej.....	41
Pogląd na epokę jagiellońską i orzeł jagielloński	53
Epoka wybieralnych królów z rozmaitych rodzin	56
Przegląd epoki wybieralnych królów i orzeł konfederatów barskich.....	77

Biblioteka AŚ Kielce

0415174

POSLANIE DO POLSKI przez Seweryna Goszczyńskiego, 1 t. in-16, Paryż, 1869 roku. . . fr. 2

SPIS RZECZY

zawartych w Roczniku Towarzystwa Historyczno-Literackiego na rok 1868 :

- I. Zakłady polskie na wychodźstwie.
- II. Akta męczeńskie Unji.
- III. Szerzenie się Rosji w Azji środkowej przez Bronisława Zaleskiego (z mapą).
- IV. Listy za-atlantyckie do braci i przyjaciół przez O. Hieronima Kajsiewicza.
- V. Spisek Gorzkowskiego przez Bronisława Zaleskiego.
- VI. Listy Króla Stanisława Augusta do Szezęsnego Potockiego, udzielone przez J. I. Kraśzewskiego.
- VII. List Aleksandra Chodźki do Dyrektora Biblioteki polskiej w Paryżu.
- VIII. Zmarli na wychodźstwie w 1868 roku.
- IX. Bibliografja.